

Oponentský posudek bakalářské diplomové práce Evy Němcové „Otázka ilegitimity ve farnosti Jindřichův Hradec v letech 1850-1900“, Praha 2010, FHS UK

Bakalářská diplomová práce Evy Němcové je příspěvkem k historickodemografickému studiu obyvatelstva českých zemí v době rozvoje moderní společnosti, industrializace, urbanizace a vrcholícího přechodu k novému demografickému režimu. Ve farnosti Jindřichův Hradec v letech 1850-1900 zkoumá autorka podíl nemanželských dětí a vykládá ho právě v kontextu hospodářských a sociálních změn tohoto regionu.

Předložená práce je pevně zaktovena v historickodemografickém paradigmatu, výzkumné otázky, pregnantně formulované na s. 22, odpovídají limitované informační hodnotě užitých pramenů – římskokatolických matrik. Samu skutečnost, že autorka pracovala s nevydaným archivním materiálem (který na s. 13-14 výstižně charakterizuje), je třeba ocenit. V první, vlastním výzkumu předcházející části, je na základě poměrně širokého spektra nejen českojazyčné odborné literatury představena problematika ilegitimity v předmoderní době i v době nástupu moderní společnosti (můžeme se však domnívat, že ne všechny tituly, které jsou uvedeny např. v poznámkách na s. 6, měla pisatelka skutečně v ruce, jak tomu ostatně nasvědčuje i neúplná poznámka 15). Studované téma úzce souvisí – v užším demografickém významu – se sňatečností, v širším smyslu se společenskou reglementací sexuality a soužití muže a ženy. Na sňatečnosti a mimomanželské porodnosti, resp. plodnosti se projevují jak ideologické (zejm. nábožensko-církevní) vlivy a omezení, tak socioekonomická determinovanost individuálních životních kariér. Tohoto společenského kontextu demografických jevů si je autorka dobře vědoma, její výklad příčin ilegitimity, resp. motivací svobodných matek či nesezdaně spolužijících partnerů ve zkoumané lokalitě je však střízlivě věcný. V souladu s tím užívá Němcová agregativní kvantitativní metodu a vědomě rezignuje na rekonstrukci rodin případně – pro druhou polovinu 19. století teoreticky již snáze proveditelné – kvalitativní studium konkrétních případů. Ambicí posuzované práce přesto není pouze srovnání míry ilegitimity na Jindřichohradecku s celozemským průměrem, stanoveným Ludmilou Fialovou, ale také zasazení zjištěných údajů do lokálního kontextu. Zároveň je práce i dílčí odpovědí na v samém úvodu citovanou tezi o vyšší míře ilegitimity v habsburské monarchii ve srovnání se západní Evropou (s. 1).

Kromě charakteristiky pramenů a literatury a obecného pojednání o nemanželské plodnosti v historii představuje první část práce i zkoumaný prostor, jindřichohradeckou farnost. Autorka přitom ne dost rozlišuje mezi samotným městem a přifařenými vesnicemi, později (s. 29) ostatně uvádí, že připsání venkovského či městského původu narozeným dětem pouze na základě matričních údajů je nesnadné. Při líčení historie a sociálních poměrů Jindřichův Hradec okolní vesnice jednoznačně zastihuje. Tato

pasáž nadto trpí nevyvážeností – velmi podrobně je pojednán politický vývoj města v pozdním středověku a před Bílou Horou, tedy v době pro autorčin výzkum irelevantní, byť v dosavadní literatuře asi nejlépe zpracované. Tato část (s. 15-17) je zřejmě kompilací (z jednoho zdroje, Kučových Měst a městeček), navíc kompilací jazykově nepřilíš zvládnutou (srov. obraty jako „svobodu volného pohybu“, „Díky postavení ... vděčí J. Hradec“, „Dodatek privilegia dodává“, vše na s. 16). Jakkoliv město postrádá moderní historickou syntézu, bylo možno alespoň nahlédnout do monografie „Jindřichův Hradec. Město nad Vajgarem“, případně do regionálních historických periodik (JSH, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska). Starší, ale použitelná kniha Jana Muka je uvedena pouze v závěrečném seznamu literatury, v poznámkách se neobjevuje. Demografické a sociálněhistorické charakteristice Jindřichova Hradce v 19. století se Němcové text věnuje na následujících stránkách (s. 17-21) – zejm. poznatky o úpadku tradičního soukenictví a opožděné či poměrně slabé industrializaci v této době již mají pro výklad demografických jevů význam rozhodně větší.

V druhé části prezentuje autorka výsledky svého metodicky nenáročného výzkumu jak slovní, tak grafickou formou. I v tabulkách, zachycujících ilegimitu v jednotlivých letech, bychom možná uvítali její průběžné procentuální vyjádření. Celkově kolísal ve studovaném půlstoletí a farnosti podíl nemanželských dětí mezi 7,8% a 20,9% se znatelným poklesem po roce 1870, což odpovídá celozemskému průměru z této doby (s. 29). Při porovnání těchto údajů s (náhodně vybranými?) lokalitami ze severu Čech se autorka – zřejmě na základě literatury – omezila na konstatování vyšší míry ilegimity v německojazykových oblastech (Jindřichův Hradec by v tomto ohledu spadl mezi oblasti „české“), aniž by se pokusila o vysvětlení.

Eva Němcová se dále věnuje sociální charakteristice svobodných matek – zařazuje je (ovšem spíše intuitivně) do nižších sociálních vrstev. V 19. století již nemuselo jít pouze o ženy v závislém postavení, ale také o osoby, jež opustily venkovské prostředí ať už s (nemanželským) dítětem, nebo které nemanželsky otěhotněly pro příchodu do města (užívat však v této souvislosti hodnotící hovorové spojení „uhnat si dítě“ považují za nepatřičné, s. 30). I přes relativně nízký stupeň industrializace se v Jindřichově Hradci setkáváme rovněž s fenoménem nesezdaného soužití muže a ženy (a nemanželského dítěte), typického pro dělnické prostředí. Jindřichohradečtí otcové se však (následně) přiznali pouze ke čtvrtině nemanželských dětí. I tady však jde o obecnou tezi, podpořenou ilustrativními případy, komplexní kvantitativní výzkum sociálního původu rodičů nemanželských dětí Němcová podle všeho neprováděla. Západoevropskému sňatkovému modelu konečně podle Němcové jindřichohradecká farnost odpovídá i co do průměrného sňatkového věku (s. 35). V závěru bychom kromě konstatování shod místního a zemského či evropského vývoje také očekávali, že se autorka podrobněji vrátí ke své úvodní hypotéze o souvislosti vyšší míry ilegimity se zpožděnou či nízkou mírou industrializace, z níž vyplývala také menší šance pro vstup do manželství (s. 2). Později legitimizované děti či děti v nesezdaných soužitích, tedy jevy příznačné spíše pro městské a industrializované prostředí, jistě nelze beze všeho počítat mezi ilegitimní potomky, přesto se však

vynořuje otázka, zda právě město nenabízelo v 19. století, po zániku tradiční poddanské vázanosti a vrchnostenské kontroly, i svobodným matkám větší šance na alespoň částečně soběstačný či minimálně zajištěný život (nebo alespoň jeho iluzi). K tomu by však bylo nutné studovat celou řadu dalších, nejen ekonomických, ale i kulturních a sociálních faktorů, potenciálně ovlivňujících zplození dítěte či založení manželského svazku.

Výraznější výtku mám snad jenom k opomenutí nekatolického obyvatelstva – autorka ztotožňuje obyvatelstvo s obyvatelstvem katolického vyznání a dluží nám informaci, jaký podíl měli v jindřichohradecké populaci židé (zde mohla využít studii Adama Dobeše „Dějiny židů v Jindřichově Hradci v letech 1848-1918“) a nekatolíci, případně alespoň zmínku o tom, zda se pro ně dochovaly podobné demografické prameny a do jaké míry pro ně platí její zjištění o ilegilititě. Upozornit musím rovněž na drobné faktografické chyby či nepřesnosti: francouzský revoluční zákoník jistě nepochází z roku 1786 (s. 8); odděleně vedené matriky se objevují (jak se ostatně píše i na jiných místech práce) již před rokem 1784 (s. 12), na s. 28-29 není jasné, zda má autorka na mysli Čechy či české země. Odkazy na zdroje bych nakonec přivítal v informačně hutných pasážích na s. 9 či 12.

Předložená bakalářská práce má poměrně dobrou argumentační, ale i formulační a stylistickou úroveň zejména v druhé, empiricko-výzkumné části. Ačkoliv autorka není vždy jazykově obratná, vyjadřuje se poměrně přesně a výstižně. Stylistické nedostatky však nejsou úplně ojedinělé a nebudou asi jenom dílem nepozornosti. Nejen v odborném textu tak věty nezačínají „Např. ...“ (s. 10, 14), ani „Neboť...“ (s. 12). Na s. 8 a 35 evidentně vypadla slova, příliš dobře nepůsobí ani jmenná věta bez slovesa na s. 2. Spíše než „události“ byly v matrikách zaznamenávány „údaje“ (s. 13), správné označení řemeslníků na s. 19 je „koželuzi“, nenáležitý je slovně-číselný tvar „5krát“ (s. 28). Ne zcela přesný je předložkový tvar na s. 11 („Vzhledem k době...“ místo náležitějšího „V porovnání s dobou...“), dobře nezní ani spojení „určení kritéria ... pro určení“ (s. 29). Z pravopisných prohřešků se ojediněle objeví chybný tvar zájmena („Mě šlo o ...“, s. 39). Čím však text v negativním slova smyslu doslova překypuje, jsou hrubé chyby především ve shodě podmětu s přísudkem („k cechům patřily krejčí...“, s. 19; „lidé měly“, s. 30; „rodiče legitimovaly“, „otcové se hlásily/byly“, obojí s. 31; „vdovci vstoupily“, s. 35; „muži se ženily“, s. 36; „rodiče nebyly spojeni“ [!], s. 40; „vdovci se ženily“, s. 41), ale ojediněle také v koncovce přídavného jména („vědomí kalkul matky“, s. 8). Autorka také důsledně neodděluje vedlejší věty čárkou.

K formálním výtkám patří rovněž absence mezery za tečkou po zkratkách či v časových údajích (19.století). V poznámkách č. 1 a 4 se opakuje první titul citovaného díla, v poznámkách 9 a 10 pak došlo ke grafickému zkomolení autorova jména. Textu by konečně prospěla lepší grafická úprava, eliminace prázdných řádek, zvýraznění názvů kapitol a podkapitol a především jejich odsazení na novou stránku.

Přes tyto zejména formální výhrady dostala Eva Němcová nárokům kladeným na tento kvalifikační stupeň a přinesla cenné dílčí historickodemografické poznatky k Jindřichohradecu v druhé polovině 19. století. Její bakalářskou práci hodnotím jako **velmi dobrou (2)** v horním pásmu této známky.

Praha, 22. srpna 2010